

טרומפלדור בחלל

"Zion's Fiction" של אריק אליהו בוקובזה

סמדר שפי

פורסם לראשונה: 24.12.2003 "הארץ"

מיצב הציור של אריק אליהו בוקובזה, "Zion's Fiction", הוא יצירה מושחזת, משעשעת ואפוקליפטית. בתערוכות היחיד הקודמות שלו - "פלזיר אורנטל" ב-2000 ו"תייר-צייר" ב-2002 - הוא עסק בשאלות של ביקורת תרבות, רב-תרבותיות והתקת מערכות דימויים וסמלים מתרבות אחת לאחרת. בוקובזה בחן את המערכת הישראלית, נסמך על השורשים המוקדמים הבצלאליים של הדימוי הישראלי, וחבט ללא רחם במאצ'ואיזם ובשוביניזם הלאומי. הפעם הוא מעביר את זירת ההתרחשות למחוזות החלל ומציע שלב ציוני חדש: מעין בדיחה על "ציונות שלב ג'" של סטף ורטהיימר ועל תפישת המתנחלים את עצמם כציונים החדשים.

המיצב נפתח בדיפטיך גדול ששמו "גירוש". מדובר במונח טעון במיוחד בהיסטוריה היהודית (מגירוש ספרד ועד לגירושים בימי מלחמת העולם השנייה), שהפך שגור גם בשיח על הסכסוך הערבי-ישראלי. במעין היפוך מסויט, המלאך שמגרש את אדם וחווה, הלבושים חליפות חלל, מצויר בדמותו של הרצל. בוקובזה יצר את הרצל שלו על פי הדמות שהמציא חברו האמן אפרים משה ליליאן, ששטוף בציונות ובאסתטיקת האר-נובו. ליליאן צייר את הרצל כמה פעמים כדמות גברית עירומה בעלת פרופורציות אידיאליות. הרצל של בוקובזה עומד וחרב מתהפכת בידו. הוא מגרש את אדם וחווה החמושים, כאילו התחרט על שהגה את המפעל הציוני, כמו אלוהים שחזר בו לאחר שברא את בני האדם וביקש להטביעם במבול. הציור של בוקובזה צבעוני, יפה ונוח לקריאה. הוא עוטף את הגלולה המרה בסוכרייה. לאחר הגירוש פונה המחנה שמסמלים אדם וחווה להתנחל ולנטוע את מטענו התרבותי והאסתטי במקום שאין לו קשר אליו. בציורים ברוח הקומיקס, בוקובזה מצייר טנקים שגוררים מאחוריהם בתים ומגדלי מים. מתחתיתם של כל המבנים והטנקים מציצות מעין רגליים - כמו אלה של חלליות שעומדות לנחות על פני הירח - כך שנראה כי לעולם הם ינסו להיאחז בנף ולא ייהפכו לחלק אינטגרלי ממנו. בוקובזה מפתח כאן רעיונות שבהם נגע בעבודות קודמות, כמו הזרות של בנייני הסגנון הבינלאומי והצירוף האבסורדי שלהם עם דקלים, סמל המזרח. בוקובזה מצייר על חומר פלסטי בצבעי כסף וזהב, שעשוי דגמי הולוגרמות זעירות. עם הצבעוניות המתוקה שלו הופכים הציורים לאובייקטים מקסימים, בעלי ברק זול במתכוון. בוקובזה מדבר על האופן שבו אידיאולוגיות משווקות במסווה של מצרך מפתה לציבור - שמופיע אצלו כשילוב בין אדם לרובוט. "המתנחלת", למשל, מוצגת בשביס לראשה, סינר למותניה וזרועותיה עשויות מתכת אדומה שבקצותיהן מפתח שוודי. "גיבור" היא פארודיה על טרומפלדור - הגיבור הציוני האולטימטיביו - שמצויר לבוש בחליפת חלל בצבע זית, מדליית גבורה תלויה על חזהו. הוא גידם, אך מבטו נחוש.

ב-21 העבודות התלויות בתערוכה בוקובזה משרטט עולם ובו משאיות תובלה, התנחלויות ותושבים: פועל ערבי עם כאפייה, שומר חמוש שעל חליפת החלל שלו מוטבע סמל

המשטרה, ודמויות קטנות ואניגמטיות שהוא מכנה "פליטים". ה"פליטים" הם סדרה של 24 יצירות שניצבות על הרצפה. אלה ציורים קטנים (30x20 ס"מ), מודבקים על עץ, שרגלי ברונזה צמודות לחלקם התחתון ושתי קרניים קטנות לחלקם העליון. "גוף" הפליטים מצויר כעיניים ענקיות המרחפות בתוך דגמים צבעוניים של עיגולים או צורות אחרות. לפליטים אין פה, אלא רק רגליים (כדי לברוח) וקרניים (בגלל הדמוניזציה שלהם על ידי המתנחלים). הם חמודים ומעוררי רחמים.

בוקבזה אינו בא להציג את הסכסוך הישראלי-ערבי על מורכבויותו, אלא להציע משל, ואת זה הוא עושה היטב. את השאלות הכלליות על יחסי מזרח-מערב הוא המיר כאן באמירה פוליטית עכשווית, מקומית ומובהקת. הוא גיבש סגנון ברור משלו, ומעניין לראות כיצד הוא משתלב בשינוי שחל באסתטיקה המקובלת באמנות הישראלית. בעבר התקשרו עבודותיו של בוקבזה בבירור לעבודות של דויד ריב, פמלה לוי, דוד קופרמינץ וגם דוד טרטקובר. ואולם, עכשיו הוא צבעוני יותר, יפה יותר ומצחיק יותר, כמי שמבקש לגרום הנאה לצופה בשעה שהוא מציב בפניו אתגרים.

כעת נראה שנכון יותר לקשר את עבודותיו לאלו של אליעזר זוננשיין ושל קרן שפישלר - אמנית צעירה שהציבה מיצב מוצלח בתערוכה "דיוקן ראשון" בביתן הלנה רובינשטיין ומציגה עכשיו בתערוכה הקבוצתית ב"זמן לאמנות" בתל אביב. לשלושתם סגנון הנוגע במשחקי, בנאיווי ובאבסורדי. לעבודות של זוננשיין ושפישלר מתקשרת במיוחד דמות "המילואימניק" של בוקבזה: פסל גבר עשוי משני ציורים מרובעים וחלקי גוף מאלומיניום. הוא לבוש מדים, זרועותיו זרועות רובוט, ודגל ישראל מגיח מראשו. בחלקו האחורי מצויר לב אדום וגדול - מעין עקיצה על "כל עוד בלבב" ותהייה על התקווה שנותרה, אם בכלל. שפישלר וזוננשיין מציעים דימויים אלימים בהרבה, אך האמירה של בוקבזה מושחזת יותר: לדידו, הגבולות הגיאוגרפיים אינם לב הבעיה, וההירות, האטימות והאדנות יכולות להימשך אפילו בחלל החיצון. התייחסותו של בוקבזה למדע בדיוני (ביו השאר בשמה של התערוכה), לצד המתיקות של צבעיו וצורתיו, מאפשרות לו - כמו לליצן חצר - לומר דברים חריפים במיוחד.

"Zion's Fiction", אריק אליהו בוקבזה. גלריה נלי אמן, גורדון 26, תל אביב. פתוח: יום שני-חמישי, 14:00-11:00 ו-17:00-19:00, יום שישי, 11:00-14:00. עד 9.1.2004